

3/2

driemaandelijks, jaargang 3, nummer 2, januari 2004

LITERAIR-HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Sit is het een (mijn)
Briget
de jongste. Men heeft
desoponder een zint
Antonia heb ze

Z

L

Jeanne van de Putte

Jan Campert **in Haagse kringen**

Herreman **versus** Van de Voorde

De Parijse brieven van Elisabeth de Roos

Daisne **in de ban van** Tine van Berken

afgitekantoor Antwerpen X
los nummer

JAN CAMPERT, 1922 (LETTERKUNDIG MUSEUM)

De 'litteraire dagbladschrijver' en de regionale krant Jan Campert in Haagse kringen

... [HANS RENDERS]

De alliantie tussen journalisten en schrijvers is niet iets van de laatste jaren. In de jaren twintig van de vorige eeuw was die kruisbestuiving nog iets hechter dan nu, zo blijkt uit de wederwaardigheden van de dichter Jan Campert (1902-1943). Onderzoek naar het journalistieke en literaire circuit van Campert maakt in elk geval duidelijk dat de krantenwereld van omstreeks 1925 veel diverser, dynamischer en avontuurlijker was dan de nu nog overgebleven kranten doen vermoeden. De Haagse wereld van Campert was een wereld van scharrelaars en halve talenten, die tezamen laten zien hoe de Haagse *scene* er in de jaren twintig uitzag. Daarbij waren de kranten het cement waarmee die wereld bij elkaar gehouden werd.

De meeste dichters die de jonge Jan Campert kende, waren op de een of andere manier verbonden aan een krant. Henrik Scholte had vanuit *Propria Cures* makkelijk toegang tot *De Amsterdammer*, Roel Houwink was criticus voor het *Utrechtsch Dagblad* en Ben van Eysselsteijn was door de hoofdredacteur van die krant P.H. Ritter jr., zelf ook een 'litterair dagbladschrijver', gevraagd over de jonge generatie te schrijven. Zo sneed het mes aan twee kanten. Dankzij de journalistiek kreeg de jonge generatie niet alleen aandacht, de journalistiek bood talentvolle jongeren de mogelijkheid van de pen te leven.

Om de wereld waarin Jan Campert in die tijd leefde beter te begrijpen, moeten we iets meer weten van Ben van Eysselsteijn. Van Eysselsteijn was de protégé geworden van de protestantse dichter en criticus Roel Houwink vanaf het moment dat hij in 1919 in Utrecht op kamers ging wonen.¹ In datzelfde jaar publiceerde Van Eysselsteijn een gedicht in *Het Getij* en enkele weken voordat Campert een gedicht aan *De Amsterdammer* wist te slijten, had Van Eysselsteijn eveneens in dat weekblad zijn opwachting gemaakt. En net als Campert onderhield hij intensief contact met Willem Kloos, wat in 1923 leidde tot publicatie van zijn gedichten in *De Nieuwe Gids*.² Na zijn korte ervaring als criticus voor het *Utrechtsch Dagblad* kreeg Van Eysselsteijn een baan bij het Nederlandsch Correspondentiebureau voor Dagbladen (NCB), samen met het

Nederlandsch Telegraaf Agentschap, het persbureau Vaz Diaz en het Algemeen Nederlandsch-Indisch Telegraaf-Agentschap (Aneta) de voorloper van het in 1934 opgerichte Algemeen Nederlands Persbureau (ANP). In 1922 zag Van Eysselsteijn kans hoofdredacteur te worden van het *Dagblad van Gouda*. Hij moet er zelf een beetje verbaasd over zijn geweest en het heeft er alle schijn van dat de schrijver Herman de Man (pseudoniem van Salomon H. Hamburger) die tot op dat moment hoofdredacteur in Gouda was, Van Eysselsteijn een kunstje geflikt heeft. Hij stelde namelijk voor de baan bij het NCB van Van Eysselsteijn over te nemen en in ruil daarvoor kon Van Eysselsteijn hoofdredacteur van het *Dagblad van Gouda* worden. De Man zou hebben geweten dat de krant in grote financiële problemen verkeerde.³ Van Eysselsteijn kwam daar in elk geval pas achter nadat hij de baan goed en wel geaccepteerd had. Het is dus niet zo verwonderlijk dat hij belangstelling had voor een ongewis avontuur. Hij solliciteerde naar de post van correspondent Rotterdam voor een krant die nog niet bestond: *De Dag*. Waarschijnlijk heeft de vier jaar oudere Van Eysselsteijn Jan Campert bij dit avontuur betrokken.

De Dag

Het kosmopolitische Den Haag was in de jaren twintig vergeven van de gelukzoekende avonturiers die op zoek waren naar een manier om rijk te worden. Wat lag er dan meer voor de hand het geluk in het gokspel te gaan zoeken? De bekende dandy, uitgever, schrijver, vriend van Kloos, dichter en uiteindelijk eigenaar van *De Nieuwe Gids* Alfred Haighton moet velen tot de verbeelding hebben gesproken. Hij was een bekende verschijning in Den Haag en aangezien hij ook ambities had als tijdschriftuitgever en romancier, werd hij in hetzelfde artistieke circuit actief als waar Jan Campert zijn geluk beproefde. Maar van direct contact zou het voorlopig niet komen. Alfred was de zoon van J.G. Haighton, in 1902 oprichter van de NV De eerste Nederlandse Maatschappij tot Verzekering van Risico in Loterijen, kortweg Lotisico.⁴ Na zijn dood in 1919 namen zijn zoons Alfred en Willem het zeer winstgevende loterijbedrijf over. Bij Lotisico kon je 'poliskansloten' kopen. Formeel werd een lening aangegaan en had je de kans een bonus te winnen. Hoewel het nooit bewezen is, was er de verdenking dat Haightons' en andere premieleenkantoortjes de prijzen lieten corresponderen met lotnummers die ze niet in roulatie brachten. Op deze wijze werkten ook andere avonturiers, zoals Willem Broekhuijs. Hij begon in juli 1920 de 'Premieleenng Bosch & Veld', genoemd naar het landhuisje dat als hoofdprijs fungeerde. De trekkingen van zijn loterijen werden paginagroot in kranten aangekondigd en vonden onder meer plaats in het Amsterdamse Concertgebouw. 'Onder de aanwezigen verlootte Broekhuijs extra prijzen en ook stopte hij journalisten enveloppen in handen met een of twee briefjes van honderd als vergoeding voor reis- en verblijfkosten.' Broekhuijs is voor diverse schrijvers inspiratiebron geweest. Zo is de figuur Dreverhaven in Bordewijks

V.L.N.R. HENRIK SCHOLTE, MENNO TER BRAAK EN HUN COLLEGA-
REDACTEUR VAN *PROPRIA CURES* MIES VEEGENS, 1924
(LETTERKUNDIG MUSEUM)

BEN VAN EYSELSTEIJN;
AQUAREL DOOR RUDOLF [?] MEERBERGEN
(LETTERKUNDIG MUSEUM)

novelle *Dreverhaven en Katadreuffe* op Broekhuijs geïnspireerd, net als dezelfde figuur in zijn bekende roman *Karakter*.⁶

Broekhuijs smeedt met geld, maar niet zo royaal als hij wilde doen voorkomen. De villa die de acteur Louis Bouwmeester zogenaamd gewonnen had, werd hem nooit gegeven. Broekhuijs wist met uitgekende reclamecampagnes verzekeringen te verkopen die tegenwoordig misschien normaal zijn maar in die tijd was een 'regenverzekering' nog een buitenissig product. Hoewel directe aanwijzingen daartoe ontbreken, heeft het er alle schijn van dat Jan Campert in de invloedssfeer van Broekhuijs belandde. Broekhuijs kwam onverwachts voor de vraag te staan of hij de populaire krant *De Telegraaf* wilde kopen. J.C. Schröder, bekend onder zijn pseudoniem Barbarossa, was hoofdredacteur van dit dagblad maar voelde zich gekoeioneerd door de eigenaar Hendrikus (Hakkie) Holdert. Dus stapte Barbarossa op Broekhuijs af met het verzoek Holdert uit te kopen. Er vond inderdaad een gesprek plaats tussen Broekhuijs en Holdert maar tot verkoop van *De Telegraaf* kwam het niet. Toen Broekhuijs vervolgens zijn oog liet vallen op *Het Nieuws van den Dag* sneed Holdert hem de pas af door die krant op te kopen. Broekhuijs voelde zich daardoor zo getergd dat hij besloot een eigen krant te beginnen: *De Dag*.

D.A.M. BINNENDIJK, 1926 (LETTERKUNDIG MUSEUM)

Het plan was om vanaf 1 juli 1923 in Amsterdam en Rotterdam met drie edities per dag van deze nieuwe krant op de markt te komen. Broekhuijs gooide er een van zijn gewiekste premieleningen tegenaan (elke duizendste abonnee kreeg een horloge), liet karrenvrachten folders uitdelen in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam en maakte in paginagrote advertenties in alle kranten, behalve *De Telegraaf*, de redactionele koers van de krant bekend: 'De Dag geeft in beknopte, pakkende vorm het belangrijkste nieuws en schitterende rubrieken op elk gebied. Geen enkele godsdienstige overtuiging zal worden gekwetst'. De werving van journalisten verliep aanvankelijk voorspoedig. Veel

journalisten van *Het Nieuws van den Dag* solliciteerden omdat ze bang waren dat Holdert hun krant had gekocht om die op te doeken, hetgeen ook gebeurde.⁷ Schröder nam ontslag bij *De Telegraaf* om hoofdredacteur bij Broekhuijs te worden. Hij nam ruim de helft van zijn redactie mee, vijftintig redacteurs. Onder hen was de chef van de kunstredactie J.W.F. Werumeus Buning.

Er zou een Haagse redactie komen met onder meer J.J.L. van Zuylen, eerder verbonden aan de *Avondpost*, Johan Luger als reisredacteur van *De Telegraaf*, evenals Matthijs Vermeulen en Chris de Graaff, terwijl Willem Pijper overliep van het *Utrechtsch Dagblad*.⁸ Of de *Telegraaf*-medewerkers en dichters Dick Binnendijk en John Alberts ook 'over' gingen is niet bekend. Campert kende ze beiden goed. Evenals Erich Wichman, die vanuit Milaan geestdriftige brieven en brochures schreef over het opkomende fascisme. Nadat het Wichman niet gelukt was een eigen blad op te richten, klopte hij bij Willem Broekhuijs aan voor een correspondentschap in Italië. Wichman had gewoon gesolliciteerd op een advertentie van Broekhuijs, zoals vierhonderd anderen, maar probeerde het ook via zijn vriend Hendrik Marsman, die privé-contacten met Broekhuijs onderhield.⁹ Een van de nieuwe *Dag*-redacteurs was dus Ben van Eyssesteijn. Samen met W.H.R. van Manen jr. en W.B.D. Hulsteyn vormde hij de Rotterdamse redactie. Net als Ben van Eyssesteijn behoorde Werumeus Buning al gauw tot het kringetje intimi van Jan Campert. Het kringetje dat vanaf 1924 het literaire tijdschrift *De Vrije Bladen* zou gaan vorschrijven. Met andere woorden alle 'literaire dagbladschrijvers' die op *De Dag* afkwamen waren bekenden van Campert. En aangezien Campert zonder vaste baan zat en driftig op zoek was naar een podium om te publiceren, maar ook om brood op te plank te krijgen, lag het voor de hand dat hij zich ook bij *De Dag* zou melden.¹⁰

Toen *De Telegraaf* ging beweren dat Broekhuijs een al vaak veroordeelde oplichter was met torenhoge schulden en *Het Volk* onthulde dat hij van *De Dag* niets anders wilde maken dan een 'trekkingskrant' van wéér een illegale loterij, begonnen de nieuwgeworven redacteurs te twifelen. Enkelen konden weer meteen bij *De Telegraaf* aan de slag, wat ze in dankbaarheid deden. De aantijging van malversaties was overigens niet zo moeilijk hard te maken. Koning Broekhuijs, zoals hij zich graag liet noemen, ging juist prat op zijn scandaleuze reputatie en publiceerde na een van zijn veroordelingen zelfs een brochure onder de titel *Terug uit de bak* (1918).

Broekhuijs liet na het weglopen van de meeste redacteurs enige proefnummers verschijnen onder de titel *Het voorlopertje van De Dag*. In het eerste nummer werd nog veel poeha gemaakt over het feit dat de voormalige hoofdredacteur van *De Telegraaf* de scepter zou gaan zwaaien over *De Dag*.¹¹ Maar kort daarop kregen Broekhuijs en Schröder ruzie. De redactie van de vier proefnummers die zijn verschenen, was gehuisvest in Den Haag, Piet

Heinstraat 100. Het eerste nummer sloeg aan, want het werd de volgende dag al met kleine wijzigingen herdrukt. In de proefnummers stonden advertenties waarin 'correspondenten in verschillende steden des lands' gevraagd werden. In elk nummer werd aandacht besteed aan de eigen problemen van *De Dag*, maar ook aan de actualiteit. Vaak gebeurde dat in dichtvorm. In rijmende strofen werd het nieuws van een opinie voorzien. Snel werd duidelijk dat Broekhuys inderdaad failliet gegaan was aan zijn avontuur. Hij vluchtte naar Brussel. Schröder en de meeste andere redacteurs werden door Holdert weer in genade aangenomen bij *De Telegraaf*. De rest stond op straat. Eind 1923 werd nog door enkele gefrustreerden het weekblad *De (nieuwe) Dag* opgericht, onder hoofdredacteurschap van Justinus van Zuylen, in de jaren vijftig bekend geworden bij radioluisteraars als Dr Lastpost.

Boek en Kunst

Het was in elk geval duidelijk dat de jonge literatoren aan het begin van de jaren twintig probeerden voet aan de grond te krijgen in journalistieke media zoals *De Amsterdammer*, *De Dag* en *De Telegraaf* en andere bladen die ternauwernood voor hen openstonden. Scholte en Campert waren na hun gezamenlijke debuut in 1922 met de bundel *Refereinen* nog steeds literaire vrienden, ondanks de hevige irritaties die er ook waren, onder meer over Scholtes brallige enthousiasme voor het fascisme. Maar waar de een publiceerde, dook ook de ander op. Steeds weer in dezelfde tijdschriften.

Het journalistiek talent van hun generatie zwierf van titel naar titel, een eigen podium hadden ze nog steeds niet. Er werd enorm veel geschreven. Als je alleen al de productie van Scholte uit die jaren bekijkt, dan is het moeilijk te begrijpen waar hij de tijd vandaan haalde om ook nog zijn vele relaties met meisjes te onderhouden en voorstellingen te bezoeken. Hij schreef bijna elke dag wel een artikel en hield bovendien nog een uitgebreid dagboek bij. Zo weten we dat hij zijn kopij voor *De Amsterdammer* door de melkboer ter redactie liet bezorgen.¹²

Een enkele keer was het aanbod van jong journalistiek en literair talent zo groot dat een blad overvleugeld dreigde te worden door Binnendijk, Werumeus Buning, Campert, Donkersloot, Houwink, W.A.P. Smit en Scholte. Even leek het erop dat Campert en de zijnen een eigen podium veroverd hadden, in de vorm van het maandblad *Boek en Kunst; Een internationaal maandschrift voor literatuur, kunst en theater*, onder redactie van Wilhelm Loeb. Aanvankelijk stond *Boek en Kunst* onder leiding van het tweemanschap F.M. Huebner en de directeur van de Amsterdamse N.V. Uitgeversmaatschappij Prometheus, Wilhelm Loeb. Het eerste nummer verscheen in september 1923, vanaf het tiende nummer een jaar later was Loeb alleenheerser.

Loeb gaf behalve zijn tijdschrift ook boeken uit, onder meer van de *Boek en Kunst*-medewerkers Roger Avermaete, Simon Koster en Felix Timmermans.

Belangrijke medewerkers van zijn tijdschrift waren onder meer: Henri Borel, André Gide, Loeb (over theater), Gerrit Kalff, Frits Lapidoth, Wies Moens, J.F. Werumeus Buning en G.H. Pannekoek (over bibliografie en ex-libris). Ook plaatste hij een artikel van Marcus van Blankenstein over het nut van literatuur en biografie in relatie tot journalistiek.¹³ Loeb was advocaat van beroep, maar met recht kunnen we hem ook een 'litteraire dagbladschrijver' noemen. Hij publiceerde journalistieke artikelen over theater, was tegelijk dichter en publiceerde in 1929 onder zijn pseudoniem G.R. Hijman de roman *De zonderling* over zijn avonturen in Berlijn.¹⁴

Vanaf de tweede jaargang doken op: Dick Binnendijk, Jan Campert, Louis Couperus, Lodewijk van Deyssel, P.G. van Hecke (met Franstalige gedichten), Roel Houwink, Huib Luns ('Rembrandtiana'), Pieter van der Meer de Walcheren, Martinus Nijhoff, Martin Permays, Henrik Scholte, J.K. Rensburg, Clara Meijer-Wichman ('de Rechtspositie der huisdieren'), Gerard Knuvelde, Willem de Mérode en Emil Ludwig. Het was een mooi lijstje, maar deze namen van gearriveerde én beginnende schrijvers in een tijdschrift dat niet in de eerste plaats literair wilde zijn, maken ook duidelijk dat de jonge dichters-generatie er niet de boventoon kon voeren.

Als je begin jaren twintig een jonge dichter was, dan correspondeerde je met Herman Robbers, alleenheerser van *Elsevier's Geïllustreerd Maandblad*. Zo ook Jan Campert, en met succes. In september 1923 drukte Robbers een gedicht af. Bij een volgende zending deed Campert nog een verzoek aan Robbers. Hij zat nogal krap – 'door allerlei oorzaken ben ik zonder betrekking' – en stelde daarom voor iets te vertalen voor Elseviers Uitgevers Maatschappij. En hij stelde maar meteen een compleet boek voor: *Fraulein Else* van Arthur Schnitzler.¹⁵ Deze roman van de Oostenrijkse toneelschrijver was nog geen jaar eerder verschenen. Het is opmerkelijk dat Campert hiermee kwam aanzetten. Schnitzler had een reputatie van decadent en erotomaan schrijver, en in *Fraulein Else* werd bovendien het taboe van de zelfmoord behandeld.¹⁶ De vertaling is er niet gekomen, omdat Robbers er niets in zag.

De relatie met Robbers werd na het afgewezen aanbod om Schnitzler te vertalen stroever. Campert stuurde hem een paar maanden later zijn gedicht 'Het oordeel' toe. Robbers meende wel erg veel 'invloeden' te herkennen van de dichter Werumeus Buning. Campert spreekt dat tegen, terwijl hij wel precies denkt te weten in welke regels Robbers die invloed geproefd heeft. 'Mijn vers – voor zoover ik er zelf over kan oordeelen – is veel nuchterder, zakelijker; het vertelt veel meer – Buning vertelt niet, maar zegt. Ik voor mij vind het veel meer geestelijk verwant aan "De Nederlaag" van Holst, alhoewel dit laatste zoo subliem is dat het werkelijk behoort tot het mooiste, wat ik het afgelopen jaar las.' Dit was bepaald geen schuldbekenenis. Nee, het was een beschuldiging omzetten in een acte van zelfbewieroking. Zijn eigen werk deed hem denken aan een gedicht 'zoo subliem'...

Het werd voor Campert en zijn vrienden tijd voor een eigen podium, voor een centrum vanwaaruit de jonge generatie zich ging manifesteren. Aanvankelijk hadden Binnendijk, Scholte en Menno ter Braak het plan een nieuw tijdschrift op te zetten, *Prisma* genaamd. Toen ze Marsman bij dit plan betrokken, stelde die voor hen in contact te brengen met de mensen van het uiteenvallende groepje rond het tijdschrift *Het Getij*. Uit dit samenwerkingsverband ontstond *De Vrije Bladen*. En in de marge van deze plannenmakerij De Distelvinck, volgens Scholte ‘een soort highbrow knokploeg’.

De Distelvinck

In het aprilnummer van *Boek en Kunst* uit 1924 stond een aankondiging van ‘een kring van jong letterkundigen’ die zich onder voorzitterschap van Jan Campert verenigd hadden in een literaire organisatie, namelijk De Distelvinck.¹⁷ In de aankondiging werd uit het prospectus van De Distelvinck / Kring van Vrienden van *De Vrije Bladen* geciteerd dat pas een half jaar later verspreid zou worden, ondertekend door Jan R. Th. Campert, Henrik Scholte, D.A.M. Binnendijk en H. Marsman. ‘De leegheid van het cliché en de onmacht van het experiment zijn de fantomen, die zij met den ernst van een nieuwen stijl willen overwinnen.’ Daartoe zouden lezingen gehouden worden. Zoals die in Café Former te Amsterdam begin februari 1925. Jan Campert opende de avond. Henrik Scholte gaf een lezing over ‘Stroomingen in onze letterkunde sedert ’80’ en daarna las Campert uit eigen werk voor. *Propria Cures* besprak de avond positief, met name dankzij het declameren van de gedichten.¹⁸ De Distelvinck had dus een gunstige start gemaakt. De voorzitter en dichter Jan Campert kon tevreden zijn.

In het prospectus van De Distelvinck werd gezegd dat het een organisatie voor de medewerkers van *De Vrije Bladen* was. Het eerste nummer van *De Vrije Bladen* verscheen in januari 1924. Min of meer als opvolger van *Het Getij*, het tijdschrift waarin ook zoveel jongeren als John Alberts, Binnendijk, Van Eysselsteijn, Houwink en Scholte poëzie gepubliceerd hadden. De tweede jaargang van *De Vrije Bladen* ging al snel van start. Nadat de eerste jaargang onder leiding had gestaan van Herman van den Bergh, Job Werumeus Buning en Constant van Wessems, trokken de twee vrienden Roel Houwink en Hendrik Marsman vanaf januari 1925 de kar. Campert werd door Houwink gevraagd voor het vernieuwde *De Vrije Bladen*, als ‘meest belovenden onder de jongeren’ die de keurtroepen zouden gaan vormen.¹⁹ Dat klonk goed, maar de voormalige bankbediende (Campert correspondeerde op postpapier van De Twentsche Bank) was alleen geïnteresseerd als het een regelmatige medewerking was, niet zo nu en dan een gedichtje.

Campert voelde zich onderdeel van een nieuwe generatie dichters. En daar was hij strijdbaar in, zoals hij aan Houwink schreef: ‘Mijn meening is dat we zooveel mogelijk bladen en periodieken moeten zien in te nemen – ik-zelf

schrijf in *Boek & Kunst* (wat een miserabel blaadje is maar wat doet het er toe als het gelezen wordt?)'.

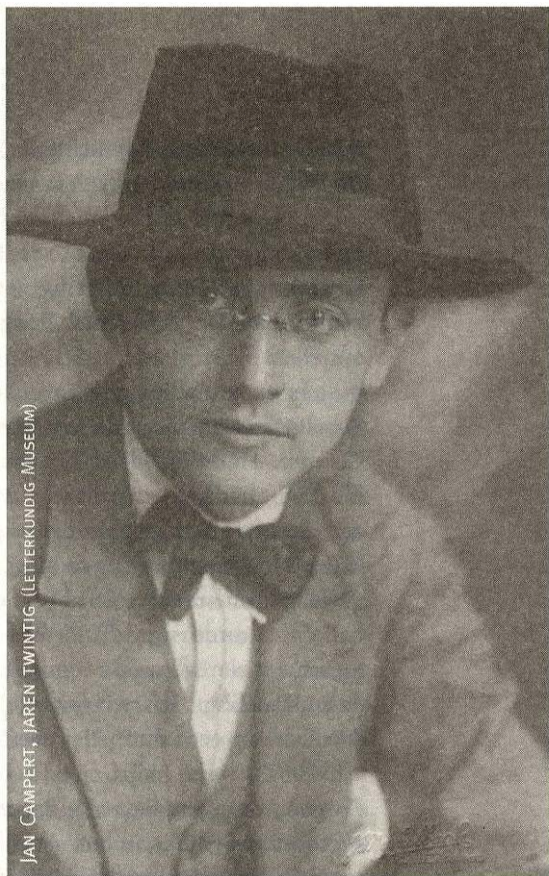
Houwink liet aan Campert weten dat hij hem inderdaad als een van de veelbelovende jongeren zag en dus royaal publicatieruimte kreeg. Nog dezelfde dag schreef de veelbelovende jongere, het was 1 oktober 1924, een brief terug waarin hij zich met de samenstelling van de redactie, de uitgever van het tijdschrift en wat al niet begon te bemoeien. Die uitgever moest volgens hem Nypels uit Maastricht worden. Daar had hij toen goede contacten mee in verband met een bundel die op verschijnen stond.

Vanzelfsprekend was het kringetje Campert, Van Eyssselsteijn, Houwink en Scholte in *De Distelvinck* weer present. Van de vier dichters die de circulaire ondertekend hadden – Campert

voorzitter, Scholte secretaris, Binnendijk penningmeester en Marsman gewoon lid – waren er drie student. Alleen Campert werkte als journalist.²⁰ *De Distelvinck* kende twee soorten leden: particulieren en buitengewone leden. In die laatste categorie werden de 'kunstenaars en intellectueelen' ingedeeld. De particulieren betaalden vijf gulden voor hun lidmaatschap, de buitengewone leden de helft of ze namen een abonnement op *De Vrije Bladen*. Iedereen had na betaling van contributie recht op toegang tot de lezingen en het jaarlijks te houden 'Soirée Littéraire'.

De zaken werden voortvarend aangepakt. Voordat de eerste lezing plaatsvond, was al een samenwerkingsverband gezocht met de Amsterdamse Kring Kosmos, een kunstvereniging voor literatuur en muziek waarin Marsman en Scholte eerder actief waren. De eerste gezamenlijke activiteit van *De Distelvinck* en Kosmos was op 28 maart 1925 in *De Kring*: Liesbeth Sanders-Herzberg declameerde verzen van Nijhoff, Herman van den Bergh, Hendrik de Vries, Fred. Chasalle (pseudoniem van Constant van Wessem), Marsman en Slauerhoff. Dick Binnendijk praatte de middag aan elkaar. Op zaterdag 25 april traden Bloem, Binnendijk, Campert en Van Eyssselsteijn op.

De in 1922 opgerichte sociëteit *De Kring* werd het stamhuis van *De Distelvinck*, pas na een paar jaar vond *De Kring* onderdak boven Café Former. De publiciteit werd door de *Distelvinckers* zelf aangejaagd. Zo bleek uit het

JAN CAMPERT, JAREN TWINTIG (LETTERKUNDIG MUSEUM)

debacle rond de Duitse dichteres Else Lasker-Schüler die op 23 mei 1925 door De Distelvinck naar Amsterdam zou worden gehaald.

De bekende Duitse dichteres en schilderes Else Lasker-Schüler reisde onder de naam Prinz Jussuf von Theben door Europa om uit eigen werk voor te dragen.²¹ Dankzij de jonge letterkundige Victor van Vriesland, die haar kende, had De Distelvinck Lasker-Schüler kunnen contracteren voor een optreden in Amsterdam. Scholte zette een heuse reclamecampagne op, met posters en uitnodigingen en enkele Distelvinckers roerden zich in de pers. Scholte zelf publiceerde een wervend artikel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Hetzelfde deed hij voor *Het Vaderland*. De publiciteitscampagne illustreert hoe het journalistieke wereldje in elkaar stak. Belanghebbenden van een culturele activiteit werden uitgenodigd een quasi-onafhankelijke journalistieke voorbeschuiving te schrijven. Zo was Binnendijk door *Het Vaderland* gevraagd een artikel te schrijven, maar toen Scholte een bijdrage op eigen initiatief instuurde, werd dát artikel opgenomen.²² Dick Binnendijk publiceerde toen maar een wervende voorbeschuiving in *Boek en Kunst* die eindigde met de mededeling: 'Kaarten schriftelijk aan te vragen bij: Henrik Scholte'. Hij deed het nog eens dunnetjes over in *Propria Cures*. Jan Campert wist een naïef artikel ('Zij is een Jodin, en zij is het oprecht en waarachtig.') te plaatsen in *De Telegraaf* van 19 mei en vier dagen later nog eens, een ander artikel maar wel over Lasker-Schüler, in het weekblad *De Vrijdagavond*. Menno ter Braak publiceerde in een anonieme bijdrage in het *Algemeen Handelsblad* als 'bewonderaar dezer dichteres'.²³ Siegfried van Praag, zelf geen Distelvincker maar wel een 'litterair dagbladschrijver' berichtte over het nakende evenement in *Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland*. Met deze *free publicity* kon de avond niet anders dan een succes worden... maar Prinz Jussuf von Theben liet haar genesheer een telegram sturen met de teleurstellende mededeling dat de dichteres als gevolg van een val van haar paard een arm gebroken had. Victor van Vriesland wist nog vanuit Duitsland te melden dat 'goedingelichte kringen hier' hem verzekerd hadden dat het paard van Lasker 'een houten carroussel-paard geweest moet zijn'.

De afzegging van Else Lasker-Schüler was dan een domper, maar verder ging het er opgewekt aan toe op de Distelvinck-avondjes. Te opgewekt, want er waren voortdurend klachten van leden of familieleden van leden die de meest wilde verhalen hoorden. Zelfs werd er een intern onderzoek naar losbandigheid ingesteld. 'De eigenlijke ellende is pas begonnen met het bal masqué van De Kring, de kunstenaarssociëteit waaronder zich ons leven voor een groot deel groepeerft. Zij hadden er toen een zaal, die wij konden afsluiten en donkerhouden en die natuurlijk voor diverse bal masqué-genoegens bijzonder geschikt was. Ik heb daar later, als bestuurslid, het nodige over te horen gekregen.'²⁴

De activiteiten in verband met *De Vrije Bladen* en De Distelvinck ten spijt, Campert bleef zoeken naar een journalistieke uitweg voor zijn energie. De medewerking aan *Boek en Kunst* begon hem danig de keel uit te hangen. Toen halverwege 1925 bleek dat de excentrieke medewerker J.K. Rensburg voor zijn bijdragen betaald werd, terwijl Campert en Scholte alles gratis deden, was de maat vol. Niet dat Rensburg geen geld gegund werd. Integendeel. Campert was zelfs de initiatiefnemer van het plan geweest dat in 1923 leidde tot de uitgave van een luxe verzamelbundel van Rensburg, alleen om de excentriekeling op die manier uit de geldzorgen te helpen.²⁵ Maar Campert en anderen zagen in de kwestie *Boek en Kunst* hét bewijs dat Loeb een 'schoft' was.

De kwestie werd aanleiding voor een brief van Scholte aan Binnendijk, ook namens Campert, waarin weer een nieuw ambitieus plan uit de doeken werd gedaan: het oprichten van een eigen blad met 'korte, kernige, actueel literaire journalistieke' bijdragen.²⁶ Ze hadden inmiddels meer redenen om *Boek en Kunst* af te zweren. Behalve het wel betalen van Rensburg en niet van de rest van de medewerkers was er ook de weigering van Boosten & Stols nog langer recensie-exemplaren van dichtbundels ter beschikking te stellen aan 'vlooi Loeb', zoals de uitgever van *Boek en Kunst* door collega's werd genoemd. Jan Greshoff had van meet af aan bedenkingen gehad, en schreef zelfs aan Campert het vreemd te vinden dat de jonge letterkundigen zich aan zo'n 'oplichterblaadje' verbonden hadden. Nu waren er in die tijd al journalistieke tijdschriften over literatuur, zoals *Den Gulden Winckel* waar Greshoff de scepter zwaaide, maar daar waren 'de plaatsen nu eenmaal grotendeels bezet' en bovendien wilden Campert en Scholte nog journalistieker te werk gaan. Ze streefden een 'litteraire krant' na 'als falanx tegen de vermolmde Tachtigers', een krant in het genre *Nouvelles Littéraires*, het vanaf 1922 bij Larousse in Parijs verschijnende weekblad. Het bijvoegsel van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* kwam er nog het dichtste bij. Maar de twee dichters wilden de formule beperken tot aandacht voor poëzie van de jonge generatie, hún generatie. Een blad dat elke veertien dagen moest verschijnen, vol actueel nieuws. Redactie: Menno ter Braak, Jan Campert, Dick Binnendijk en Henrik Scholte. Campert en Scholte zagen het helemaal voor zich. Met het nieuwe krantje – het zou inderdaad opgemaakt en gedrukt moeten worden als een dagblad – werd de *De Vrije Bladen* van een onmogelijke taak ontlast. Dat blad hoefde voortaan alleen nog maar de gedichten te publiceren van de nieuwe generatie en het nieuwe blad was er voor de publiciteit, de polemiek en de journalistiek. Zelfs *Propria Cures* zou met het nieuwe blad gebaat zijn, want er waren alom klachten dat er teveel over de literaire actualiteit bericht werd in het studentenblad. Dat kon wel wat minder als er een nieuw podium was.

Maar eerst moest er aan de verplichtingen van De Distelvinck voor het lopende jaar 1925 voldaan worden: het jaarlijks te vieren Soirée Littéraire. Dat werd een Midzomernachtfeest in de nacht van 4 op 5 juli. Het verslag dat

Scholte van dit met drank overgoten festijn opstelde, illustreert de brallerige sfeer. Ongeveer zestig gasten vermaakten zich in de befaamde hofstede De Zeven Linden in Blaricum. Drie auto's en een motorfiets 'met prollen' moesten door Scholte en Henri Bruning weggestuurd worden. Deze nacht was alleen voor leden bedoeld. Maar daarna kon het feest toch echt beginnen. Binnendijk opent het bal en C.J. Kelk 'het drinkgelag'. Terwijl Bep de Roos gedichten van Nijhoff declameerde, knalde buiten een auto op de geparkeerde auto's voor De Zeven Linden. De eerste tafel met glaswerk is dan al bezwaken. Uitgever Van Looy ontkomt aan een gewisse dood, als hij een paar drankstellende 'boeren' uit de buurt tot de orde roept. Een brandje wordt geblust. Rond drie uur vertrekken de 'fatsoenlijke' dames. Enige andere vrouwen doen een poging tot 'zelfmoord' door zich voorover in het koren te storten, zo noteerde Scholte later in zijn studentikoze verslag. Het Midzomernachtfeest was een ordinaire slemppartij geworden. Dat vond tenminste een van de damesleden die haar lidmaatschap na afloop ervan prompt opzegde.

Volgens Scholte was het feest zo uit de hand gelopen omdat de voorzitter van De Distelvinck, Jan Campert, hals over kop de wijk naar Brussel had genomen. Iedereen vluchtte steeds maar naar Brussel. Hiermee was overigens ook een streep gezet door het mooie plan voor een Nederlandse *Nouvelles Littéraires*. Jan Campert zou het Midzomernachtfeest zeker niet uit de hand hebben laten lopen. Maar hij was in een netelige situatie terecht gekomen. Het drietal Binnendijk, Campert en Scholte had een groepje vriendinnen om zich heen verzameld waarmee zij wisselende intieme vriendschappen onderhielden. Scholte stond met één been in de toneelwereld en daar liepen veel vrouwen rond die een amoureuus contact prettig vonden zonder dat ze een vaste partner zochten. Als een van die vrouwen uit Den Haag voor werk in Amsterdam moest zijn, twijfelde ze bij wie te gaan logeren: bij Campert of bij Scholte.²⁷ Fifi Polak had 'iets' gehad met Jan Campert. Dat 'iets' maakte grote indruk op de jonge Campert want hij droeg zijn eerste bundel aan haar op.²⁸ Fifi was daarna het vriendinnetje van Scholte. Zij stuurde Scholte in het voorjaar van 1925 brieven vanuit de Boerhave-Kliniek aan het Museumplein.²⁹ Scholte schreef in 1926 in zijn dagboek: 'Ik geloof niet dat mijn herkansing met Fifi erg lang zal duren. Ik vind haar heel schattig, maar ik ben door haar niet geboeid. Soms kost het mij moeite niet grof tegen haar uit te vallen'. Wat een opluchting toen hij op 1 april van dat jaar een verlovingskaartje van Fifi op de mat vond! Campert had ondertussen alweer enkele vriendinnen versleten, en om aan een serieus dreigende relatie te ontkomen, was hij naar Brussel gevlucht.

Ter Braak werd gevraagd Campert op te volgen als voorzitter van De Distelvinck. Maar het kwam er niet meer van. Een schuld aan de drukker, voor de circulaires en uitnodigingen, was de aanleiding tot opheffing maar het werkelijke probleem zat dieper. Marsman had zijn lidmaatschap van De

Distelvinck bij Scholte opgezegd omdat hij de sfeer te literair 'in de beroerdste beteekenis' vond. In een brief aan Binnendijk liet hij zich nog negatiever uit: 'Het is een lamlendig, snobistische sectarische rotzooi, die het leven wil knechten in een binnenrijm'. Nadat een 'Uitvaart-Manifest' was verschenen, begon Scholte weer te denken aan een ander plan dat hij ooit samen met Campert had opgezet, namelijk het samenstellen van een almanak. Hij vroeg of Binnendijk Camperts plaats zou willen innemen in de redactie van *Erts Almanak*, die inderdaad eind 1925 bij S.L. van Looy verscheen, nog voor de officiële opheffing van *De Distelvinck* in januari 1926.

Campert, inmiddels terug uit Brussel, voelde zich verplicht aan de lezer uit te leggen waarom *De Distelvinck* ter ziele was gegaan. Hij noemde het debacle rondom Lasker-Schüler, het nachtelijk feest en een schuld (van f 102,30). Wat minder plichtmatig was het in memoriamgedicht dat een zekere Pauwels Euphemisticus in het aprilnummer van *Boek en Kunst* publiceerde:

Bij het graf der Distelvinken;
Hier liggen in één kistje bij elkaar,
gebluschte distelvinken, dood, morsdood,
geen speechen bij de groeve, enkel maar
een traan van mij, een druppel zwaar als lood.
Slaapt zacht, slaapt zacht, ontzaglijke kornuiten,
uw leven was een bel van groene zeep,
tot bal gekromde, peerlemoeren ruiten
die 'k met mijn vuist, als lucht, tezamenkneep.

D'omfloerste dichtkunst weent om haar båtards,
zóó'n weeuw vermag ik niet in 't vers te schetsen:
wie zal nu aan de tafel der flambards
over den bloei der Dietsche lett'ren zwetsen....?

Zoo zink mijn stem tot klaaglijke mineur,
zink neder tot die thans ontzielde lijfjes
en zeg hun dat ik om hun heengaan treur
als om den dood van zóóveel oude.... wijfjes!

De naam Pauwels Euphemisticus was een doorzichtig dwaalspoor, want de Distelvinckers wisten heel goed dat hier de socialistische auteur François Pauwels aan het woord was. De Distelvinckers namen afscheid van *Boek en Kunst* en de literatuur werd voortaan door Herman de Man voor zijn rekening genomen en door Joh. C.P. Alberts en Roel Houwink.

WILLY CORSARI
(LETTERKUNDIG MUSEUM, FOTO: H. BERSSENBRUGGE)

De Engelenbak

Voor Jan Campert lag de weg open voor nieuwe avonturen. En die waren er ook. Met Bep de Roos, Emmy van Lokhorst, later ook de vriendin van Binnendijk en een meisje van het Haagse theater Odeon. Campert werd er overmoedig van. 'Nieuws,' zo schreef Campert aan Binnendijk, 'ik ga hier een groep oprichten, geèn filiaal van de De Distelvinck [...]. Heb medewerking van Den Doolaard, Van Eysselsteijn, Gerard Rutten etc. etc. 't Beloofd alle goeds'. En inderdaad op 17 januari 1926 organiseerde Campert zijn eerste lezingenavond in N.V. Kunstzalen De Sirkel, aan de Laan van Meerdervoort in Den Haag. Tien dagen later traden Marsman, Binnendijk, Den Doolaard en Van Eysselsteijn op uitnodiging van Campert in De Sirkel op met eigen werk.¹⁰ De Sirkel was inderdaad niet zo'n zootje als de organisatie van De Distelvinck. Campert was er als man van de geletterde wereld uitgenodigd programma's samen te stellen. En het is logisch dat hij een beroep deed op zijn literaire vrienden, die daar maar al te graag op in gingen. Want de voordrachten werden gehonoreerd en het leverde ook naamsbekendheid op.

Nadat Campert zich weer eens teruggetrokken had, namen anderen de organisatie van De Sirkel op zich. Aan Binnendijk schrijft Campert dan: 'Ik

EDUARD VETERMAN
(LETTERKUNDIG MUSEUM, FOTO: W. CORET)

JOEKI BROEDELET, BEGIN JAREN VEERTIG
(LETTERKUNDIG MUSEUM)

geloof dat ze mij daar ook voor 'n lezing willen opdraaien. Ook ben ik in correspondentie met Breda, waar ik n.b. op een publiek van 300! menschen moet rekenen'. De nieuwjaarswens voor Binnendijk aan het begin van 1926: 'Dat we weer spoedig gezamenlijk kunnen kankeren op alles wat der vrouw is'. En er was weer een vrouw waar op gekankerd kon worden: de in 1905 geboren revuezangeres en toneelspeelster Rie (Maria) Gilhuys. 'Zij is een krèng,' liet Campert aan Binnendijk weten. Er waren momenten dat hij anders dacht over de latere vrouw van Victor van Vriesland. In *Erts-almanak* 1927 stond een tekening van Lex Meeussen waarop Campert samen met Rie Gilhuys geportretteerd is. Hebben ze een affaire gehad? Vast wel. Rie behoorde nadrukkelijk tot het kringetje vriendinnen rond Campert die er een nogal vrij leventje op na hielden. Net als Joekie Broedelet, de in 1903 geboren dochter van de bekende Haagse chroniqueur en toneelschrijver Johan Broedelet. Gilhuys en Joekie Broedelet speelden begin 1927 de zusters in *De Zusters van Casanova* van Arthur Schnitzler. Camperts vertaling van *Fräulein Else* is niet doorgegaan en of Campert de toneelvertaling van *Casanovas Heimfahrt* van Schnitzler voor het Rotterdamsch-Hofstad Tooneel heeft gedaan, weten we niet. Volgens Top Naeff in *De Groene Amsterdammer* werden de twee zusterrollen zeer goed vertolkt.

JOHAN BROEDELLET MET ECHTGENOTE, OMSTREEKS 1905 (LETTERKUNDIG MUSEUM, FOTO: S.E.G. VERSTEEGH)

Door de invloed van Scholte, de aantrekkelijke actrices die wel in waren voor een verzetje en door zijn domicilie in Den Haag was het logisch dat Campert zich steeds meer met de toneelwereld ging bemoeien. En dat werd op prijs gesteld want hij en Scholte werden gevraagd in het comité Cor Ruys, de bekende acteur die voor drie jaar naar Indië vertrok. Aan de arme Jan Campert werd gevraagd zitting te nemen in een comité dat gelden verzamelde om aan Ruys mee te geven. Campert werkte ondertussen mee aan *Den Gulden Winckel*, met interviews en beschouwingen. Hij pleitte er bij redacteur Jan Greshoff voor een rubriek voor 'nonsens' te openen. 'Stof is er meestal voldoende, en dan kunnen we nog eens lachen. Sinds ik de heilzame invloed heb ondergaan van geuze en Vlaamsche vrienden ben ik daar erg voor.' Campert droomde nog steeds van een echt journalistiek medium over literatuur.

Hij organiseerde avondjes in kleine clubjes. En een enkele keer ontstond uit een dergelijk initiatief een sociëteit, nou ja een plek waar artistiekelingen bij elkaar kwamen. Eerst was er de Wigwam en De Brulboei en daarna De Rattenkelder. Jany Roland Holst, Nijhoff, Jan Engelman en Ben van Eysselsteijn waren er geregeld te gast. De vrijgevochten kunstenaarsgroep de Wigwam bestond uit de schilders Han van Meegeren, Christiaan de Moor en Sierk Schröder; Jan Campert, Ernst Groenevelt en Willy Corsari vertegenwoor-

digden de schrijvende kunstenaars en de door Slauerhoff aanbeden danseres Maria – maar Darja genoemd – Collin zorgde voor het wufte aanzien.³¹ Een van de leden van de Wigwam was Eduard Veterman. Hij kwam te paard naar de door Jan Campert georganiseerde bijeenkomsten, ‘dikwijls gekleed in smoking, ook wel in Japanse kimono of in een monnikspij’.³²

Domweg liederlijk ging het er aan toe in De Rattenkelder, in het souterrain van boekhandel Couvée. En dat was tot in de correspondentie toe te merken. ‘Behalve de aanvang van een brief, met een zat hoofd geschreven, was ik echter nog niet gekomen. Het zal wel over Haagsche wijven geweest zijn – en dat geloof je zò wel, alleen ik geloof dat ik er weer met vliegende vaandels + slaande trommels in luis!’ Campert wist er altijd wel een artistieke draai aan te geven, die waarschijnlijk nog waar was ook. ‘Ik heb nou eenmaal een vrouw nodig, ook voor m’n gedichten.’ Herman van den Bergh staakte met dichten als hij een vriendin had, ‘en ik begin pas als ik er een heb of gehad heb!’. Op sinterklaasdag van 1926 ging er weer een verslag naar Binnendijk: ‘lag pas acht uur in mijn bed vanmorgen tot half elf. Gisteren Rattenkelder: ’n beestachtig feest, met Vic, Jani, Pom, etc. voortgezet bij Dick van Veen. ’t Was werkelijk een ietwat heël erg. Pom & Jani n.b. met twee “snollen” die ze als Mevr. die en die voorstelden!!! Het einde zal dan ook wel zijn dat Couvée zijn kelder niet meer beschikbaar stelt, enfin dat zal ik morgen wel hooren. Overigens ik heb weer eens een juweel van een kater! Beestachtig’.

Op een van de talloze feesten, zo schreef hij aan Binnendijk, was hij met Victor van Vriesland (aan hem is een gedicht in Camperts vierde dichtbundel, uit 1928, *Het Verliefde Lied en andere verzen* opgedragen), Pom Nijhoff, Jacques Bloem en Clara Eggink op stap. ‘Ongelooflijk mooi: de laatste drie moesten jammer tē vroeg weg. Vic en ik hebben het doorgezet. Daarna, da’s waar ook, heb ik nog eens voor kastelein gespeeld in een idioot-luguber kroegje, en kreeg ’s nachts om een uur op de Laan van Meerdervoort een verwoed gesprek met een of andere meneer over Omar Kayan en Rietje Gilhuys. Nù komt het: de Rattenkelder was erg kalm en bezadigd j.l. Zaterdag ondanks Pom en Jani’s aanwezigheid.’ En ondanks dit stoere vertoon, schreef Campert nog iets belangrijks: ‘Verder probeert een meissie me op de rechte weg te brengen, wat haar, dat moet ik toegeven, lang niet slecht afgaat’.

Dat meissie was Joekie Broedelet, toneelspeelster bij het Vereenigd Rotterdamsch Hofstad Tooneel. Campert had weer een vrouw, dus zijn poëzieproductie schóót omhoog. De aan Joekie opgedragen bundel *Het Verliefde Lied* is er het resultaat van. Campert was almaar bang dat Roland Holst en Nijhoff zijn meisje zouden afpakken. ‘Vooral Pommetje Nijhoff was volgens hem gevaarlijk. Een enorme charmeur met z’n ronde hondekoppie. Als ik bij een van die twee zat sleurde Jan me weg. Nou dat vond ik wel vleiend,’ zei Joekie jaren later.³³ De Rattenkelder was geen gelegenheid waar Menno ter Braak kwam. Maar er werd wel veel over hem geroddeld. Toen al. ‘Menno

heeft een meisje' werd er gefluisterd. De man waar men in De Rattenkelder met de meeste eerbied over sprak was J. Slauerhoff. Hij kwam nooit in De Rattenkelder maar de Haagse dichtersbent praatte veel over hem.

En hoewel hij zelf nogal een bohémien was, vond Johan Broedelet het schandalig dat zijn dochter in De Rattenkelder kwam, temeer omdat ze haar lippen stiftte voordat ze erheen ging. Vader Broedelet was iemand van de dubbele moraal. Hij schreef 'wat voor die tijd regelrechte pornografie was' maar schold zijn dochter ondertussen uit voor 'boshoe' omdat zij met haar verloofde Jan Campert in een bos gekampeerd had. Joekie was het een halve eeuw later (zoals blijkt uit een interview met Bibeb) niet vergeten.

Campert was verliefd. Maar niet zonder problemen. Ook Ben van Eysselsteijn, toen al een gescheiden man, werd verliefd op Joekie.³⁴ De jonge actrice zag wat in beide mannen, en ze kon niet kiezen. Van Eysselsteijn had al bij Johan Broedelet om haar hand gevraagd. In vertwijfeling is Joekie Broedelet toen voor een paar dagen op een Rijnboot naar Heidelberg vertrokken. Om na te denken. Toen zij beide verliefde vrienden vanuit Duitsland schreef waarom ze was weggegaan, schreef Van Eysselsteijn 'een lange brief met "Mijn prinsesje, me dit en me dat"'. Campert reageerde nuchter: 'Meid, wat een goed idee van je'. Van Eysselsteijns dweperigheid had beslist. Joekie koos voor Jan Campert. En wat haar betreft was dat een serieuze zaak.

Volgens Joekie, ruim 55 jaar later, was Van Eysselsteijn rancuneus over deze gang van zaken. Maar lang kan die rancune niet geduurd hebben. In augustus 1928, een halfjaar nadat Campert en Broedelet op 8 februari getrouwd waren, schonk Jan Campert zijn net verschenen dichtbundel *Het Verliefde Lied en andere verzen* aan Ben van Eysselsteijn, met handgeschreven opdracht van de auteur. Terwijl deze bundel ook een gedrukte opdracht had: 'Voor mijn vrouw'.³⁵ En in 1932 verscheen *Het Chineesche Mysterie*, een detective geschreven door Jan Campert en Ben van Eysselsteijn.

Maar of Campert ook zo duidelijk voor Joekie had gekozen als zij voor hem, of dat het lot zo'n beetje de loop van zijn liefdesleven bepaalde? Wie zal het zeggen, het was in elk geval geen 'moetje'. Campert schreef over haar als toneelspeelster, drie maanden na hun huwelijk, toen ze acteerde in het blijspel *Het meisje met de slechte reputatie* van W. Lichtenberger.³⁶ Nog in november 1927, enkele maanden voordat hij met Joekie trouwde, was er nog sprake van een zekere Corry. Binnendijk had niet aardig tegen haar gedaan. Of misschien wel te aardig, te opdringerig. 'Ze heeft het zich aangetrokken te oordeelen naar haar uitlatingen dien avond tegenover mij (alleen!),' schreef hij aan Binnendijk.³⁷

Helemaal niet gangbaar in die tijd was dat Joekie na haar trouwen gewoon bleef werken bij het Rotterdamsch Hofstad Tooneel. Tot april 1929, toen ze zes maanden zwanger was. In het weekblad *Cinema en Theater* stond begin 1929 een foto afgedrukt waarop een paar strenge oudere heren en twee statige

oude dames veroordelend kijken naar een jong meisje in een wijde jurk. Was al bekend dat Joekie zwanger was en keek men daarom veroordelend? Volgens het onderschrift is het een scène uit het toneelstuk *De legende van het leven*. Het meisje is Joekie Broedelet. 'We waren een heel aardig echtpaar,' vertelde de in 1997 gestorven Joekie aan Bibeb. Joekie noemde hun huis 'Huize de gedekte tafel' omdat ze zo vaak met het eten tevergeefs op Jan zat te wachten. 'Hij dronk graag een borrel. Ik kwam uit een geheelonthoudersgezin, ik dronk nooit mee.' Joekie maakte zich kwaad om dat drinken maar ook omdat Campert van alles beloofde dat hij niet nakwam, zoals het betalen van de huur. Buiten, op straat was hij veel aardiger. Als ze samen de stad in gingen, wilde hij genereus zijn voor haar. In augustus 1929 werd hun kind geboren: Remco Campert. Maar Jan Campert werd nog steeds niet de door Joekie en misschien ook wel door hemzelf gedroomde echtgenoot. Hij bleef de rusteloze *outgoing* dichter en journalist die de zuigkracht van allerlei Haagse kringen niet kon weerstaan.

Noten

- 1 Henk Prakke, 'Bernard van Eyssselsteijn', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1974 - 1975*. Leiden 1976, p. 38-57. Dineke Colenbrander, Gerrit Kamphuis, Arie Pos [e.a.], *Opwaartsche Wegen*. Nederlands Letterkundig Museum, Den Haag 1989 (Schrijversprentenboek 28), p. 50.
- 2 H. Nijkeuter, *Ben van Eyssselsteijn, Drent uit heimwee en verlangen*. Van Gorcum, Assen 1996, p. 14 en H. Prakke, 'Bernard van Eyssselsteijn', p. 43. In dit levensbericht van Prakke wordt de naam Campert niet genoemd, behalve in de bibliografie.
- 3 Gé Vaartjes, *Herman de Man; Een biografie*. Aspekt, z.p. 1999, p. 128. H. Nijkeuter, *Ben van Eyssselsteijn, Drent uit heimwee en verlangen*, p. 14 & H. Prakke, 'Bernard van Eyssselsteijn', p. 43.
- 4 G.J.G. de Gier, *Alfred Haighton; Financier van het fascisme*. Sijthoff, Amsterdam 1988, p. 9.
- 5 Wim Wennekes, 'O, vreselijke goouddorst, waartoe spoort gij de harten der stervelingen niet aan?', in: *VPRO gids*, 19-26 juni 1993, p. 2-6.
- 6 W. Wennekes, 'O, vreselijke goouddorst, waartoe spoort gij de harten der stervelingen niet aan?', p. 2 & Guus van Veldhuizen, 'Beelden van Broekhuijs; over Willem Broekhuijs (1883-1926) en enkele literaire werken', in: *Rotterdams Jaarboekje 1999*. Gemeentearchief Rotterdam 1999, p. 388-419.
- 7 H.J. Scheffer, *Een ongewoon heer met ongewone besognes; Henry Tindal*. Fibula / Van Dishoeck, Bussum 1976. p. 340-345.
- 8 Met dank aan Guus van Veldhuizen die mij een advertentie van Broekhuijs over *De Dag* uit het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 22 juni 1923 bezorgde.
- 9 F.J. Haffmans, *Geest, koolzuur en zijk; Briefwisseling van Erich Wichman*. Van Gruting, Westervoort 1999, p. 20-21, 141.
- 10 Karel R. van Staal, *Van muzikant tot reclameman*. Boom-Ruygrok, Haarlem 1948, p. 69-79.
- 11 Broekie (pseudoniem van Broekhuijs) in *Het voorlooptje van De Dag*, 15 juli 1923.
- 12 Dagboek Scholte, deel 1, p. 160. (Gemeentearchief Amsterdam). Met dank aan Tatja Scholte en Wido Scholte.
- 13 M. van Blankenstein, 'Historische en politieke Litteratuur', in: *Boek en Kunst 1* (1923), nr. 4, p. 53-55.
- 14 Marco Entrop en Maurits Verhoef, 'De herrijzenis van Wilhelm Loeb; Mijn eigen tijdschrift (1936)', in: *De Parelduiker 1* (1996), nr. 4, p. 27-33.
- 15 Jan Campert aan Herman Robbers, d.d. september 1925.
- 16 Victor A. Oswald en Veronica Pinter Mindess, 'Schnitzler's "Fraulein Else" and the psychoanalytic Theory of Neuroses', in: *Germanic Review 26* (1951), nr. 4, p. 279-288.
- 17 Jaap Goedegebuure, *●zoek naar een bezield verband, Eerste Deel: De literaire en maatschappelijke opvattingen van H. Marsman in de context van zijn tijd*. G.A. van Oorschot, Amsterdam 1981, p. 143.
- 18 Bericht in *Het Vaderland* van 16 februari 1925. B.C. de la Fontaine Verwey, 'Lezing van Henrik Scholte', in: *Propria Cures*, 28 februari 1925.
- 19 Houwink aan Campert, d.d. 1 oktober 1924 (Distelvinckarchief, Universiteitsbibliotheek Amsterdam).
- 20 Salma Chen, 'Geboorte en sterven van De Distelvinck', in: *Jaarboek Letterkundig Museum 2*. Den Haag 1993, p. 43-62.
- 21 S. Chen, 'Geboorte en sterven van De Distelvinck', p. 50.
- 22 Hoofdredacteur Schilt aan Henrik Scholte, d.d. 14 mei 1925 (Distelvinckarchief B13, nr. 141).
- 23 N.N., 'Else Lasker Schüler', in: *Algemeen Handelsblad*, 5-6-1925. Volgens Léon Hanssen, *Menno ter Braak 1902-1940. Want alle verlies is winst. Deel een 1902-1930*. Balans, Amsterdam 2000, p. 255 is Ter Braak de auteur.
- 24 Dagboek Henrik Scholte, deel 1, p. 166.
- 25 J.K. Rensburg, *Wereldbouw*. Van f.oghum Slaterus & Visser, Arnhem 1923 (oplage 220 ex.) Dit is de tweede druk van *Japansche verzen, Lohengrin en Sita*, Arnhem 1923. Rensburg publiceerde twee keer zeer negatief over De Distelvinck: *De Groene Amsterdamer* van 15 augustus 1925 en op 3 oktober 1925.
- 26 Henrik Scholte aan Dick Binnendijk, d.d. 11 juni 1925 (Distelvinckarchief).
- 27 Dagboek Henrik Scholte, deel 1, p. 26.
- 28 Deze bundel is postuum gepubliceerd in Camperts *Verzameld Gedichten*. In december 2003 verscheen als nieuwjaarsgeschenk van uitgeverij De Bezige Bij een facsimile-uitgave met een nawoord van Hans Renders.

- 29 Fifi Polak aan Henrik Scholte, d.d. 11 februari 1925 (Ongecatalogiseerde doos Distelvinckarchief).
- 30 Brief Jan Campert aan Henrik Scholte, d.d. 8 januari 1926 (Distelvinckarchief).
- 31 Wim Hazeu, 'Eduard Veterman. De omstreden dood van een verzetsman', in: *Vrij Nederland Kleurenkatern*, 10 juni 1976.
- 32 Rico Bulthuis, 'Literair paradijs achter de duinen', in: *Haagsche Courant*, 7 april 1983.
- 33 *Bibeb & de kunst, vraaggesprekken met*, 'Joekie Broedelet "ik heb zoveel levens geleefd, ik heb weinig overgeslagen"', Van Gennep, Amsterdam 1985, p. 82-95. Eerder in *Vrij Nederland*, 4 februari 1984.
- 34 *Bibeb & de kunst*, p. 82-95.
- 35 Bundel, No. 9, in bezit van Remco Campert.
- 36 Cpt., 'Koninklijke Schouwburg', in: *De Nieuwsgier*, 29 mei 1928.
- 37 Jan Campert aan Dick Binnendijk, d.d. 22 november 1927.

HANS RENDERS (Aarle-Rixtel, 1957) is verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij promoveerde op een biografie van Jan Hanlo (1998) en publiceerde onder meer een monografie over het tijdschrift *Braak* (2000). Hij werkt momenteel aan een biografie van Jan Campert. In mei verschijnt zijn boek *Gevaarlijk Drukwerk*, over politieke en literaire uitgaven van De Bezige Bij tijdens de Tweede Wereldoorlog.

STEFAN VAN DEN BOSSCHE (Aalst, 1962) studeerde letterkunde aan de KU Leuven en is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de KU Brussel. Hij publiceerde de essays *Het Pajottenland door schrijvers heen* (1992), *Een kortstondige kolonie. Santo-Tomas de Guatemala. Een literaire documentaire* (1997) en *De adem van Mistral* (2000). Hij schrijft voor verschillende tijdschriften en is redacteur van *ZL* en van *Kunsttijdschrift Vlaanderen*. Momenteel werkt hij aan een biografie en een proefschrift over de dichter Jan van Nijlen.

KEES SNOEK (Dordrecht, 1952) studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Leiden en promoveerde in 1990 op *De Indische jaren van E. du Perron*. Sinds 1977 heeft hij Nederlandse taal, letterkunde en cultuurkennis gedoceerd aan universiteiten in de Verenigde Staten, Indonesië, Nieuw Zeeland en Frankrijk. In 2003 verscheen zijn boek *Manhafte heren en rijke erfdochters. Het voorgeslacht van E. du Perron op Java*. Zijn biografie van E. du Perron verschijnt later dit jaar.

JOHAN VANHECKE (Wilrijk, 1957) is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het AMVC-Letterenhuis. Hij is auteur van onder meer *Het Antwerpen van Hubert Lampo* (1993), *De Flandriens van Hugo Verriest* (1997) en *Het hoofd werd op de tafel gezet* (2000), een studie over Heer Halewijn. Hij coördineert het Studiecentrum Johan Daisne en werkt momenteel aan een biografie over Johan Daisne.

YVES T'SJOEN (Oudenaarde, 1966) is verbonden aan de vakgroep Nederlandse literatuur van de Universiteit Gent. Hij promoveerde op een historisch-kritische editie van het volledige dichtwerk van Richard Minne, in handelseditie gepubliceerd als *In duizenden varianten* (2003). Hij trad tevens op als medebezorger van Minnes *Verzamelde Verhalen* (1996) en publiceerde over Minne en Raymond Herreman in onder andere *Spiegel der letteren*, *Spieghele Historiae*, *Dietsche Warande & Belfort*, *Revolver* en *ZL*. Recent verscheen onder de redactie van Edward Vanhoutte en Yves T'Sjoen de bundel *Epistolaria. Tekstgenetische studies* (2003).

ZL is een uitgave van de Stichting ZL, in samenwerking met AMVC-letterenhuis (Antwerpen) en Letterkundig Museum (Den Haag)
© de auteurs en Stichting ZL, Hoogstraten

AMVC-Letterenhuis

Redactie

Manu van der Aa, Stefan van den Bossche, Ernst Bruinsma, Leen van Dijk, Sjoerd van Faassen, Anton Korteweg, Bart Nuyens, Hans Renders, Marc Somers, Geert Swaenepoel (redactiesecretaris), Yves T'Sjoen en Johan Vanhecke

Redactieadres voor België

Geert Swaenepoel, Salm Salmstraat 13, 2320 Hoogstraten
t +32 (0)3-3143151, e geertswaenepoel@hotmail.com

Redactieadres voor Nederland

Sjoerd van Faassen, Postbus 90515, 2509 LM Den Haag
t +31 (0)70-3339643, e sjoerd.vanfaassen@nlmd.nl

Abonnementenadministratie voor België

Garant-Uitgevers, Somersstraat 13-15, 2018 Antwerpen
t +32 (0)3-2312900, e uitgeverij@garant.be

Abonnementenadministratie voor Nederland

Letterkundig Museum
Postbus 90515, 2509 LM Den Haag
t +31 (0)70-3339649, e info@nlmd.nl

Abonnementen

Een jaargang loopt van september tot september. Abonnementsprijs per jaargang (4 nummers) € 30. Een studentenabonnement kost € 24 (onder opgave van opleiding en collegekaartnummer). Een instellingsabonnement kost € 36. Voor landen buiten de Benelux worden verzendkosten in rekening gebracht. Losse nummers kosten € 9. Opgave van abonnementen bij de administratie. Betalingen na ontvangst acceptgirokaart. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij uiterlijk één maand voor het einde van de jaargang schriftelijk opgezegd.

Ontwerp en opmaak

Linde Desmet

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het

Vlaams
Fonds
voor de
Letteren

